

виробництво; коли процес створення нового товару здійснюється на основі сучасних наукових, технічних і організаційних рішень; коли оновлення виробництва відбувається з урахуванням стадій життєвого циклу товару; коли стратегія виведення товару на ринок розроблена за усіма правилами маркетинг-менеджменту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ваганов П. И. Теория и методология инновационного управления и управленческих инноваций / П. И. Ваганов – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2003. – 213 с.
2. Воробьев В.П. Инновационный менеджмент: учеб. пособие. – 2-е изд. / под ред. д-ра экон. наук, проф. С.Ю. Шевченко. – СПб.: Издательство ГОУ ВПО «Санкт-Петербургский государственный университет экономики и финансов», 2005. – 115 с.
3. Гавкалова Н. Л. Місце управлінських інновацій в забезпеченні ефективного управління. / Н.Л. - Гавкалова //Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр.: у 2-х ч.– Х. : Вид. ХарРІНАДУ-«Магістр», 2011. – 345 с.
4. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: навч. посібник / С.М. Ілляшенко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – 278 с.
5. Інвестиційна та інноваційна діяльність: монографія / Національний ун-т «Львівська політехніка» ; Національний банк України; Львівський банківський ін-т; О.Є. Кузьмін, Н.В. Тувакова, А.Я. Кузнецова, та ін. – Львів: ЛБІ НБУ, 2003. – 233 с.: іл., табл. – Бібліогр.: С. 218–231.
6. Інноваційна діяльність промислових підприємств та способи її фінансування в Україні: монографія / Г.В. Возняк, А.Я. Кузнецова; Національний банк України; Університет банківської справи. Львівський ін-т банківської справи. – К.: УБС НБУ, 2007. – 183 с. – Бібліогр.: с. 173-183.
7. Соколов Д.В. Управленческие инновации: механизмы реализации.: учеб. пособие / Д.В.Соколов, Е.И. Юркан. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2008. – 106 с.

УДК 005.915

ЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Ареф'єв В.О.

В статті проаналізовано фактори впливу на формування фінансової безпеки підприємства, систематизовано класифікаційні ознаки, що визначають економічну безпеку підприємства та впливають на формування фінансової безпеки з виділенням специфічних ознак при русі фінансових ресурсів та забезпеченні фінансових інтересів. Запропоновано практичні рекомендації щодо удосконалення загального алгоритму формування фінансової безпеки підприємства з урахуванням концепції ризикоутворюючих факторів, який дозволяє враховувати невизначеність зовнішнього та внутрішнього середовища у всіх видах її прояву.

Ключові слова: економічна безпека, фінансова безпека, фактор, загрози, зовнішнє середовище, внутрішнє середовище, фінансово-господарська діяльність.

Ринкові умови господарювання характеризуються невизначеністю, що стає передумовою появи небезпек. Джерела загроз можуть бути як в зовнішньому, так і у внутрішньому середовищах, що вимагає їхньої ідентифікації та розробки заходів щодо зменшення впливу.

Оскільки більшість дослідників розглядають поняття фінансова безпека підприємства з позицій таких економічних понять як фінансова стабільність, фінансова стійкість та фінансова стратегія, то вони і обґрунтовують фактори її формування в даному контексті. Втім, їх не можна ототожнювати

саме через різні часові проміжки, рівні їхньої реалізації та наявність відповідних факторів, які можуть з'являтися та впливати на фінансово-господарську діяльність в той чи інший проміжок часу, може змінюватись сила впливу та значущість кожного з них у визначеній комбінації.

Метою статті є виявлення та обґрунтування основних класифікаційних ознак, що визначають економічну безпеку підприємства та впливають на формування фінансової безпеки з виділенням специфічних ознак при русі фінансових ресурсів та забезпеченні фінансових інтересів.

Одним із визначальних етапів в процесі реалізації розробленого алгоритму є визначення та оцінка факторів, що впливають на формування фінансової безпеки підприємства. Тлумачний словник визначає поняття «фактор» як умову, рушійну силу будь-якого процесу чи явища [1, с. 315]. В свою чергу, чинник розглядається як умова, рушійна сила, причина будь-якого процесу, що визначає його характер або одну з основних рис [1, с. 1379]. Таким чином, незважаючи, що більшість джерел ототожнюють ці два визначення, на нашу думку, чинник є деталізацією поняття «фактор». З позицій економічного аналізу фактор розглядають як причину, яка впливає на певний результат (наслідок) та як попередник виникнення резервів виробництва [2, с. 18-19]. Відповідно, причинами є умови здійснення окремих явищ, які більш глибоко, ніж фактори, розкривають зміни рівня ресурсів і їхнього складу, а також показників роботи; вони деталізують вплив факторів [3, с. 35].

В науковій літературі сучасності немає однастайності поглядів стосовно складу та класифікації факторів, що так чи інакше впливають на формування фінансової безпеки підприємства, оскільки це віддзеркалює силу та швидкість виникнення небезпек в різних сферах діяльності. Більше того, як правило, вони сформовані з урахуванням складу факторів, що визначають стан в цілому економічної безпеки підприємства, яка має відповідні функціональні складові, що розглядаються як рівноважливі. Зокрема, вітчизняна законодавча база виокремлює та класифікує їх за напрямками, що на нашу думку, є узагальненим визначенням та не сприяє їх деталізації з метою кількісного оцінювання. На сучасному етапі розвитку теорії ризику, деякі вчені розглядають фактори формування фінансової безпеки з позицій їх ризикованості, що обумовлено як особливостями функціонування підприємств в умовах невизначеності, так і багатогранністю самого визначення «ризик». В працях В.Романова, О. Бутуханова, П.Г. Грабової, С.Н. Петрова, С.М. Яровенка під ризикуотворюючими факторами розуміють сутність процесів чи явищ, що сприяють виникненню того чи іншого ризику, і визначає їх характер [46]. Загальні принципи класифікації ризикуотворюючих факторів є їх поділ на: зовнішні, що з'являються за межами підприємства; внутрішні, що виникають в процесі здійснення господарської діяльності підприємства. Разом з тим, слід розуміти, що фактори впливають на неї разом, але з різною силою та мають різне значення для забезпечення саме фінансової безпеки в певні відрізки часу. Це пов'язано здебільшого з макроекономічними чинниками, на які підприємства мають обмежений вплив та дія яких регулюється законодавчо.

Т.Б. Кузенко за джерелами виникнення небезпек сукупність факторів розподіляє на об'єктивні, що зумовлені змінами механізмів економічних, і фінансових відносин міжнародними і міждержавними угодами, діями окремих держав, змінами економічних і фінансових механізмів у державі, природним явищами, тощо; та суб'єктивні – що, в свою чергу, можуть бути внутрішнього та зовнішнього походження. Відповідно, зовнішні суб'єктивні чинники пов'язано із спекуляціями цінними паперами, агресивним надбанням акцій фірми конкурентами, ціновою конкуренцією суперників, шахрайствами з боку окремих підставних фірм і фізичних осіб тощо, а внутрішні – пов'язані з недостатнім менеджментом фінансово-економічних служб, маркетингу й адміністративного менеджменту підприємства [5]. Даний підхід дещо деталізує сукупність чинників формування фінансової безпеки підприємства, проте на нашу думку, не в повній мірі відображає основне призначення фінансів підприємства. Особливо, це стосується платіжної дисципліни контрагентів, управління активами і пасивами, елементів антикризового управління, вірогідності здійснення факторингових операцій, ступеню доступності підприємства до кредитних ресурсів на фінансових ринках. Цікавим є підхід Н. В. Зачосової, яка для виділення основних факторів впливу на формування економічної безпеки підприємства поєднала класифікаційні ознаки, що характерні для понять «загроза», «ризик» та «небезпека». В результаті було сформовано наступні фактори (табл. 1.) [6, с. 9].

Таблиця 1.

Класифікація факторів економічної безпеки суб'єкта господарювання

Класифікаційна ознака	Види
За можливістю прогнозування	- такі, що можна прогнозувати; - не передбачувані.
За ступенем вірогідності	- вірогідні; - маловірогідні; - неймовірні; - неминучі.
За джерелами походження	- об'єктивні; - суб'єктивні.
За можливістю уникнення	- форс-мажорні; - такі, що можна уникнути.
За природою виникнення	- економічні; - екологічні; - правові; - контрагентські; - політичні; - техногенні; - конкурентні; інші.
За способом здійснення	- промисловий шпіднаж; - підкуп персоналу; - крадіжки; - технологічний доступ; - психологічний тиск на персонал; інші.
За значимістю нанесеної шкоди	- несуттєві; - суттєві; - катастрофічні; - значні.
За ознакою їх настання в часі	- далекі; - безпосередні; - близькі.
За ознакою їх настання у просторі	- на території суб'єкта; - на території країни; - на прилеглий території; - на території регіону; - за кордоном.
За вірогідністю настання	- явні; - латентні.
За сферами виникнення	- внутрішні; - зовнішні.

Спільним в усіх вищевказаних положеннях є узагальнення усієї сукупності факторів за сферою виникнення, проте такої видової ознаки недостатньо для встановлення ієрархічних зв'язків між сукупністю елементів системи фінансової безпеки підприємства. Дана система класифікації є узагальненою та характеризує загрози, що є характерними для всіх рівнів прояву безпеки в цілому, проте, при формуванні системи факторів, що впливають на фінансову безпеку підприємства необхідно їх класифікувати ще з точки зору напрямків впливу та його постійності, кількісної оцінки, за масштабами та самостійністю впливу, що слугуватиме достовірністю отриманих результатів оцінки стану фінансової безпеки та надасть можливості її прогнозу в майбутньому (табл. 2.).

В дослідженнях О.І. Барановського наведена детальна класифікація загроз фінансовій безпеці, що включає всі вище вказані ознаки: за відношенням до об'єкта/суб'єкта (внутрішні, зовнішні, транснаціо-

нальні, глобальні); за реальністю (існуючі, що формуються, потенційні, очікувані, примарні); за стійкістю (постійні, раптові, миттєві, прогнозовані); за тривалістю (тривалі, швидкоплинні); за терміном дії (довгострокові, середньострокові, поточні, тимчасові, постійні); за стадією (виникаючі, затухаючі, що розвиваються, що загострюються); за характером впливу (прямі, безпосередні, опосередковані, домінуючі); за зумовленістю (інспіровані загальною соціально-економічною кризою, специфічні); за ступенем небезпеки (особливо небезпечні, небезпечні, підвищені, близькі до межі, надлишкові); за значущістю (найбільш суттєві, суттєві, малосуттєві, несуттєві); за масштабами впливу (загальнонаціональні, локальні, індивідуальні, групові); за ставленням до загроз (об'єктивні, суб'єктивні, об'єктивно-суб'єктивні); за характером спрямування (прямі, непрямі); за видом (внутрішньоекономічні, зовнішньоекономічні, соціально-політичні, техногенні, природні, управлінсько-правові, антропогенні); за повторюваністю (традиційні, нові); за вірогідністю (вірогідні, маловірогідні, досить вірогідні, цілком вірогідні, невірогідні); за характером зіткнення (паралельні, конфронтаційні, розбіжні, спільні); за ступенем реалізації (нереалізовані, частково реалізовані, реалізовані) [7, с. 59 – 60]. Дана система є узагальненням існуючих теоретико-методичних положень сучасності, проте в більшій мірі є характерною для мега-, меза- та макроекономічного рівнів формування фінансової безпеки.

Таблиця 2.

Класифікація факторів формування економічної безпеки підприємства

За напрямками впливу*	- позитивно; - негативно.
За постійністю впливу*	- постійно; - регулярно; - дискретно.
За способом оцінки*	- кількісно; - якісно; - комплексним показником.
За масштабами впливу*	- на підприємство; - на структурний підрозділ; - на окремий вид діяльності; - на окрему функцію.
За самостійністю впливу*	- самостійні; - впливають в певному сполученні з іншими; - впливають в певному сполученні з синергітичним ефектом.
За темпами настання*	- бурхливі; - помірні; - повільні.

*Розроблено автором

Інша група авторів, досліджуючи види чинників, що впливають на формування економічної безпеки, виокремлюють наступні: залежно від можливостей запобігання: форс-мажорні та нефорс-мажорні чинники; за вірогідністю настання: явні, видимі і латентні; за джерелами виникнення: об'єктивні і суб'єктивні; за можливостями прогнозування: передбачувані та не передбачувані; залежно від величини втрат: зухвалі труднощі, значні загрози, катастрофічні небезпеки; за ступенем ймовірності: неймовірні, малоймовірні, ймовірні, вельми ймовірні, цілком ймовірні; за ознакою віддаленості загрози: безпосередня, близька (до 1 року), далека (більше одного року); за просторовою ознакою: на території підприємства, на території регіону країни, на зарубіжній території [8, с. 72].

В контексті прояву фінансової безпеки на рівні підприємства в загальному більшість вітчизняних і закордонних вчених виокремлюють два основних блоки: перший, що характеризує внутрішні загрози; другий – зовнішні загрози. Відповідно, внутрішні загрози – це загрози, пов'язані з господарською діяльністю підприємства, а зовнішні – характеризують його зовнішнє середовище функціонування та розвитку. Зокрема, в праці Р.С. Папехіна зазначено, що основними зовнішніми фак-

торами впливу на формування фінансової безпеки є: закупівля акцій, боргів підприємства недоброзичливими партнерами; наявність суттєвих фінансових боргів у підприємства; нерозвиненість ринків капіталу та їх інфраструктури; недостатньо розвинене правове поле захисту інвесторів та дотримання законодавства; криза грошової та фінансово-кредитної систем; нестабільність економіки; недосконалість механізмів формування економічної політики держави. Відповідно, до внутрішніх – випадкові чи умисні помилки менеджменту в галузі управління фінансами підприємства, пов'язані з вибором стратегії підприємства; управління та оптимізація активів і пасивів підприємства (розробка, впровадження і контроль за управлінням дебіторської та кредиторської заборгованостей, вибір інвестиційних проектів та джерел їх фінансування, оптимізації амортизаційної і податкової політик) [9, с. 16-17]. За ознакою систематичності прояву [10] загрози авторами поділяються на систематичні та несистематичні.

На наш погляд, розглянуті вище підходи характеризуються надмірним узагальненням, що не сприяє кількісній деталізації та оцінці ступеня впливу кожної окремої складової. З метою усунення існуючих недоліків та врахування існуючого досвіду пропонуються наступні фактори, що впливають саме на формування фінансової безпеки (табл. 3).

Таблиця 3.

Класифікація факторів формування фінансової безпеки підприємства

За характером спрямування*	- екстенсивні; - інтенсивно.
За способом прояву*	- приховані; - явні.
За функціональним призначенням*	- організаційні; - планові; - управлінські.
За ресурсним наповненням*	- трудові; - матеріальні; - фінансові; - інформаційні.
За місцем виникнення*	- технологічні; - соціально-трудова; - адміністративно-управлінські.
За причинами нестачі фінансових ресурсів*	- прострочена дебіторська заборгованість; - порушення в ритмічності виробничого циклу; - нераціональна структура пасивів; - неоптимальна структура активів; - позитивне значення чистого оборотного капіталу; - невідповідна дивідендна політика; - невчасні антикризові заходи; - незбалансована інвестиційна політика.

Першочерговою видовою ознакою класифікації факторів, що впливають на формування фінансової безпеки є поділ їх на прогнозовані та не прогнозовані. До прогнозованих факторів слід віднести ті, що можна передбачити (невизначеність інформаційного середовища є мінімальною) та не прогнозовані, що спричинені глобалізаційними перетвореннями та виникають на рівні національної безпеки. Саме тому необхідно розглядати альтернативні варіанти формування фінансової безпеки, що враховуватиме сталий, песимістичний та оптимістичний прогнози.

Прогнозовані фактори можуть мати явний та прихований характер. Дана видова ознака сформована з урахуванням теорії економічного аналізу, що оцінює фактори явного характеру за оцінкою фінансових звітностей підприємства і відображається негативними відхиленнями даних звітності, приховані фактори проявляються при проведенні порівняння з іншими об'єктами.

Вагомим аспектом даної класифікації є поділ факторів формування фінансової безпеки з позицій їх функціонального призначення. Ми притримуємось думки, що фінансова безпека слугує головною передумовою відтворення всіх корпоративних ресурсів підприємства. Саме тому фактори, що впливатимуть на стан фінансової безпеки та їх відхилення за пороговими значеннями оціночних показників,

повинні визначати стан, забезпеченість та ефективність використання ресурсів підприємства.

Ефективність формування фінансової безпеки у значній мірі залежить від чіткості визначення базових методичних елементів, які були сформовані нами на основі узагальнення доробку вітчизняних та закордонних науковців, що дозволило обґрунтувати власне визначення фінансової безпеки, сформулювати алгоритм її гарантування та доповнити класифікацію факторів як передумову удосконалення управління фінансовою безпекою підприємства.

Формалізація суттєвих та несуттєвих небезпек дозволяє оцінити реальні загрози підприємства, середовищем виникнення яких можуть бути як зовнішня, так і внутрішня сфери. Саме оцінка загроз дозволяє виокремити фактори, що впливають на формування фінансової безпеки. Необхідним етапом формування фінансової безпеки є визначення та формалізація сукупності параметрів фінансової безпеки, що слугують індикаторами стану підприємства з позицій фінансової захищеності підприємства та прогнозу тенденцій розвитку. Система фінансової безпеки спрямована на визначення можливостей та тенденцій розвитку загроз та розробки оптимальних варіантів їх вирішення. Моніторинг фінансової безпеки призначений за кількісною оцінкою та постійним виявленням стану, при якому відбувається відхилення фактичних значень індикаторних показників із пороговими та подальшою розробкою заходів щодо приведення їх у відповідність.

ВИСНОВКИ

В результаті дослідження, зроблено ґрунтовний висновок про те, що фінансова стійкість є характеристикою фінансового стану підприємства, що визначається ефективним управлінням джерелами формування фінансових ресурсів та напрямками їх використання. Проведено порівняльну характеристику класифікації видів фінансової безпеки, що сприятиме деталізації системи фінансової безпеки підприємства, визначенню взаємозв'язків окремих її структурних елементів та дозволило доповнити класифікацію фінансової безпеки. У результаті дослідження зроблено висновок про єдність поглядів та існування доповнень класифікації фінансової безпеки різних рівнів. Розроблено загальний алгоритм формування фінансової безпеки підприємства з урахуванням концепції ризикоутворюючих факторів, який дозволяє враховувати невизначеність зовнішнього та внутрішнього середовища у всіх видах її прояву.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Словник української мови: В 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. — Київ: Наукова думка, 1970—1980. — Режим доступу: <http://sum.in.ua/>
2. Іваненко В.М. Курс економічного аналізу: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / В. М. Іваненко. — К.: КНЕУ, 2000. — 263 с.
3. Забіяко С.В. Риск-менеджмент — основа экономической безопасности предприятия / С.В. Забіяко, Е.С. Светлова // Защита информации. Конфидент. — 2002. — №3. — С. 51 — 55.
4. Романов В.С. Рискообразующие факторы: характеристика и влияние на риски / В. С. Романов, А. В. Бутуханов. // Моделирование и Анализ Безопасности, Риска и Качества в Сложных Системах: Труды Международной Научной Школы МА БРК. — СПб.: НПО «Омега», 2001. — С. 222 — 225.
5. Кузенко Т. Б. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / Т. Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — №1(91). — С. 98 — 103.
6. Зачосова Н.В. Класифікація загроз сталості економічної безпеки компаній з управління активами / Н.В. Зачосова // Економіка. Фінанси. Право. — 2010. — №3. — С. 7 — 12.
7. Барановський О.І. Фінансова безпека: монографія / О.І. Барановський / Інститут економічного прогнозування. — К.: Фенікс, 1999. — 338с.
8. Живко М.А. Основні чинники інформаційної безпеки підприємства / М.А. Живко, Х.З. Босак // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — №8(98). — С. 67 — 73
9. Папехин Р. С. Факторы финансовой устойчивости и безопасности предприятия : диссертация. кандидата экономических наук: 08.00.10. / Р.С. Папехин. — Волгоград, 2007. — 176 с.
10. Прохорова В.В. Управління економічною безпекою підприємств. : монографія / В.В. Прохорова, Ю.В. Прохорова, О.О. Кучеренко. — Харків : УкрДАЗТ, 2010. — 282 с.